

Wprowadzenie

Prezentowana publikacja jest zbiorem autorskich ujęć jednego z kluczowych problemów przestrzennych Polski. Delta Wisły, podobnie jak regiony deltowe innych wielkich rzek europejskich, zawsze stanowiły problem dla ich mieszkańców i włodarzy. Były i są to nadal kluczowe obszary funkcjonalne i problemowe. Problem był zawsze: albo z powodu walki z żywiołem powodziowym, albo ze względów obronnych, albo ze względów transportowych. Najistotniejszy był jednak zawsze problem gospodarczego wykorzystania położenia na styku morza – lądu i wielkiej rzeki. Renta lokalizacyjna od stuleci była oczywista. Większość wielkich miast europejskich położona jest w ujściu wielkich rzek. Tworzywem ich rozwoju były rodzaje gospodarek związanych z walorami tego położenia. Odrębność problemu stanowi deltowy układ ujścia wielkich rzek do morza. Delta Wisły jest w tym przedmiocie tworem unikatowym wartym wielowątkowego ujęcia.

W różnych publikacjach spotykamy się z zamiennym traktowaniem terytorium Żuław i Deltę Wisły. Należy to wyjaśnić. Terytorium Żuław jest częścią terytorium Deltę Wisły – jako regionu delimitowanego kryteriami hydrologicznymi. Istotna jest jednak inna kwestia. Delta Wisły, to obszar gospodarowania wodą, Żuławy zaś to obszar gospodarowania ziemią. Ważne jest także to, że część powierzchni Deltę Wisły podlega polderowemu ustrojowi wodnemu. Ta część jest utrzymywana w stanie równowagi – sztucznie, dzięki instalacjom odwadniającym (pompy i kanały). Zaprzestanie tego działania oznaczałoby zatopienie depresyjnych polderów. Pozostała część to tereny ze swobodnym odpływem wody z powierzchni.

W ostatnim dziesięcioleciu problem Deltę Wisły niejako „tonął w morzu” industrialnego, a później postindustrialnego ujęcia polskiej przestrzeni. Uwagę skupiano raczej na okręgach przemysłowo–energetycznych i wydobywczych. Obecnie „modne” jest ujęcie innowacyjne. Natomiast Delta Wisły jest terytorium o holistycznym charakterze.

Rolą tej publikacji jest więc waloryzacja oparta na aktualnym spojrzeniu badaczy i praktyków na tę część terytorium Polski o niebagatelnym znaczeniu. Jest to bowiem obszar o wciąż trwającym zagrożeniu powodziowym, które może dotknąć dziesiątek tysięcy mieszkańców. Jest to obszar wciąż niewykorzystanych szans i walorów. Jest to także unikatowy w skali Europy obszar dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w aktywnym procesie rolniczego wykorzystania przestrzeni produkcyjnej.

Region Deltę Wisły (dający się relatywnie łatwo zdelimitować) jest obszarem bardzo żywym: poczynając od wciąż zmiennych warunków hydrograficznych, a kończąc na diametralnej zmianie funkcji z rolniczej na przyrodniczą i turystyczną. Jest to

jednocześnie obszar zainteresowań eksploracji naukowej regionalistów, hydrografów, urbanistów, geografów, architektów, stąd bogaty zespół autorów artykułów reprezentujących wiele dyscyplin naukowych. Są to ujęcia o charakterze retrospektywnym (J. Kołodziejcki, K. Cebulak, B. Bańkowska), aktualnej myśli planistycznej (F. Pankau, T. Parteka), jak i perspektywicznym (M. Kistowski, A. Bolt i P. Jerzyło, B. Lipińska, A. Gołędzinowska, A. Brzezińska, M. Koperska-Kośmicka, K. Sumisławski, E. Szymańska, J. Wesołowska, K. Kozdemba). Zamknięcie taką klamrą przeszłości i przyszłości wydaje się być uprawnione ze względu na szczególną uważność, jaką powinniśmy zachować przy pokoleniowej interpretacji równoważenia rozwoju (*sustainable development*). Utrzymanie tej formuły rozwoju w powiązaniu z aktualną obecnie terytorializacją polityki spójności Unii Europejskiej wyznacza tę fazę w procesie funkcjonalnym, a nie tylko europejskim.

Dwa teksty wymagają szczególnej rekomendacji. Tekst profesora Jerzego Kołodziejckiego powstał w latach 80. zeszłego wieku. Z obecnej perspektywy jest to tekst historyczny, niemal archaiczny. Nic bardziej mylnego! W Polsce zmieniło się niemal wszystko: ustrój społeczno-gospodarczy, podział administracyjny, a jednak czyta się ten tekst jako wciąż bardzo aktualny. Wynika z tego wnioski o procesie długiego trwania przestrzeni i powolnej zmienności podstawowych komponentów przestrzeni, zwłaszcza jeśli mamy do czynienia z tak silnym komponentem, jakim jest Wisła. Celowa jest więc refleksja pokory wobec środowiska przyrodniczego i wysokiej ostrożności działań w przestrzeni.

Drugi tekst, autorstwa dr Kazimierza Cebulaka, jest bardzo odrębny wobec pozostałych, gdyż utrzymany jest w konwencji narracji osobistej. Nie można autorowi odmówić do tego prawa, nawet jeśli styl i forma różnią się od beznamietnej eksperyty naukowej. Kazimierz Cebulak jest bowiem „strażnikiem” wyjątkowo rozległej wiedzy o Delcie Wisły i Żuławach. Jego głęboko humanistyczne ujęcie jest jednocześnie precyzyjnym wywodem inżynierskim całościowego ujęcia gospodarowania wodą i ziemią w warunkach egzystencjalnego zagrożenia.

Prezentowana publikacja jest pokłosiem konferencji pt. *Delta Wisły. Przeszłość – teraźniejszość – wyzwania rozwojowe*, która miała miejsce 21 czerwca 2011 r. w Żuławskim Parku Historycznym w Nowym Dworze Gdańskim. Organizatorami byli: Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Towarzystwo Urbanistów Polskich Oddział w Gdańsku, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk oraz gospodarz Żuławskiego Parku Historycznego – Stowarzyszenie Miłośników Nowego Dworu Gdańskiego „Klub Nowodworski”. Teksty w większości opierają się na wystąpieniach konferencyjnych, jednak zostały rozbudowane o nowe wątki. Przedstawiany tom poszerzono o nowe wątki.

Główną inspiracją do organizacji wydarzenia była aktualność dorobku prof. Jerzego Kołodziejckiego dotycząca tego obszaru – w 10 rocznicę jego śmierci. Jednak nie tylko czas, ale i miejsce konferencji miało szczególne znaczenie. Otwarty zaledwie kilka dni wcześniej Żuławski Park Historyczny to instytucja powstała w bu-

dynku dawnej mleczarni, którą zaadaptowano na nowe funkcje dzięki inicjatywie społecznej. W powołaniu jej do życia można upatrywać nowego otwarcia – potrzeby ukształtowania nowej tożsamości obszaru, który został dotknięty szokiem transformacji XX wieku. Jest to także miejsce integracji nowej społeczności lokalnej, która coraz wyraźniej utożsamia się z Żuławami.

Przedstawiamy Państwu Studia KPZK PAN, będąc przekonanymi, że zawarte w nich przemyślenia będą pomocne w stworzeniu nowej polityki wobec obszaru Wisły.

W tym miejscu należą się słowa uznania i podziękowania dla Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, które finansując tę publikację uznało ją za ważną w europejskim dyskursie nad terytorializacją w ujęciu regionów problemowych i funkcjonalnych Polski.

*Tomasz Parteka
Anna Gołędzinowska*